

Branko Parać¹

UDK 336.781

336.226.1

TREBA LI NAM ZAŠTITNA KAMATA?

Sažetak

U prilogu se razmatra uloga i značaj zaštitne kamate kao važnog instrumenta sustava oporezivanja poduzetničke dobiti u razdoblju od 1994. do 2000. godine te posljedice njenog ukidanja od 2001. godine. U prvom dijelu rada autor podsjeća čitatelja na karakteristične faze u transformaciji hrvatskog sustava oporezivanja poduzetničke dobiti u posljednjih petnaest godina, a sa stajališta nominalne porezne stope s jedne te primjene zaštitne kamate s druge strane. Nadalje, daju se ključna obilježja zaštitne kamate i to: kao zaštite supstancije (kapitala) u inflacijskim uvjetima, što je posebice aktualno u tekućoj, 2008. godini, te kao čimbenika stimulacije novih ulaganja.

U tekstu se obrazlažu argumenti zašto je zaštitna kamata bila opravdana te se daje kritički osvrt na »argumente« predlagatelja njenog ukidanja krajem 2000. godine. Posebno se obrazlaže stav da se ne zalažemo za zaštitnu kamatu zbog nominalne stope poreza na dobit i ukupnog poreznog opterećenja hrvatskih poduzetnika, već za ostvarenje načela pravednosti u oporezivanju, sa stajališta potrebe priznavanja »troška vlastitog kapitala« s jedne te za stimulaciju što većeg ulaganja kapitala s druge strane.

Posebno se ukazuje na neke izravne posljedice ukidanja zaštitne kamate, a koje se odnose na trend pogoršanja strukture financiranja hrvatskih poduzetnika od 2001. godine, s posebnim osvrtom na način

¹ Mr.sc. Branko Parać, ovlašteni revizor, direktor i partner u Progres-Revizija d.o.o., iz Zagreba, viši naslovni predavač na Visokoj školi za poslovanje i upravljanje »Baltazar Adam Krčelić«.

financiranja hrvatskih poduzetnika u vlasništvu nerezidenata. Osim toga, zbog izostanka revalorizacije kapitala u posljednjih petnaest godina, uz »puzajuću« inflaciju te onu koja se očekuje u tekućoj, 2008. godini, ukazujemo na potrebu očitovanja Hrvatskog odbora za standarde financijskog izvještavanja (OSFI-a), vezano za oblikovanje i primjenu prikladnog modela zaštite supstancije (kapitala).

Ključne riječi: zaštitna kamata, zaštitna kamata i inflacija, zaštita kapitala i inflacija, zaštitna kamata i porez na dobit, zaštitna kamata i stimulacija ulaganja

JEL klasifikacija: H21, H25, E31

Uvod

Zaštitna kamata na uloženi kapital poduzetnika uvedena je u naš porezni sustav još davne 1994. godine, kada je cjelokupni porezni sustav temeljito »rekonstruiran«, a primjenjivala se zaključno do 2000. godine, kada je ukinuta. Dakle, punih sedam godina zaštitna kamata bila je jedan od bitnih elemenata hrvatskog poreznog sustava koji je upravo zbog nje bio često nazivan originalnim te ocjenjivan visokim ocjenama u stručnim krugovima, kako domaćim, tako i inozemnim.

Krajem 2000. godine koalicijska je Vlada, s ciljem »unapređenja« dotadašnjeg poreznog sustava (s posebnim naglaskom na »rasterećenje« poduzetnika), provela »reformu« poreznog sustava koja je rezultirala ukidanjem zaštitne kamate od početka 2001. godine, što je, nažalost, ostalo i nakon promjene vlasti 2004. godine, unatoč drukčijim predizbornim najavama. Tijekom 2001. godine, i kasnije, objavljen je niz stručnih članaka i kritičkih osvrtâ na temu ukidanja zaštitne kamate koji, nažalost, nisu urodili željenim učinkom kod kreatora ekonomske politike.

Evo, protječe i osma godina od kada se ovaj element poreznog sustava više ne primjenjuje, a mnogi su ga i zaboravili. Cilj je ovoga priloga podsjetiti na, držimo, izuzetno važan i koristan element sustava oporezivanja poduzetničke dobiti koji je na vrlo jednostavan način stimulirao ulaganje vlastitih sredstava u poduzetničku aktivnost, ali i ukazati na potrebu nalaženja prikladnog instrumenta za zaštitu kapitala u uvjetima sve veće inflacije čiji smo svjedoci u 2008. godini.

Kako se reformirao hrvatski porezni sustav?

Hrvatski sustav oporezivanja poduzetničke dobiti (od početka 90-ih godina do danas), a čiji je važan element niz godina svakako bila i zaštitna kamata, više puta je »reformiran«, s gotovo jednakim popratnim obrazloženjem razloga za izmjene koje je uvijek uključivalo svima prihvatljiv argument, a svodio se na postizanje »stimulativnog poreznog sustava« i »porezno rasterećenje«.

U proteklom petnaestogodišnjem razdoblju (od 1994. do 2008. godine) mogu se identificirati karakteristična porezna razdoblja sa stajališta ukupnog poreznog tereta na poduzetničku dobit i način njegova izračuna, i to:

1. **od 1994. do 1996. godine:** nominalna stopa poreza na dobit od 25 posto, bez poreza na dohodak od kapitala (i prireza), uz nominalnu zaštitnu kamatu od 3 posto
2. **od 1997. do 2000. godine:** nominalna stopa poreza na dobit od 35 posto, bez poreza na dohodak od kapitala (i prireza), uz nominalnu zaštitnu kamatu od 5 posto
3. **od 2001. do 2004. godine:** nominalna stopa poreza na dobit od 20 posto, s porezom na dohodak od kapitala po stopi od 15 posto (uvećano za pripadajući prirez), bez zaštitne kamate
4. **od 2005. godine:** nominalna stopa poreza na dobit od 20 posto, bez poreza na dohodak od kapitala (i pripadajućeg prireza), bez zaštitne kamate.

Polazeći od ključnih obilježja i učinaka promjena u pojedinim razdobljima, a uvažavajući popratna obrazloženja uvijek jednakoga ključnog »argumenta« pri svakoj izmjeni (kako porezni sustav treba biti stimulativan za poduzetnike), nameće se zaključak o svojevrsnom »lutanju«, a ne o poželjnom procesu i potrebi za stalnim unapređenjem poreznog sustava, u skladu s aktualnim ciljevima ekonomske politike.²

² Poznata je izreka da je »stari porez« najbolji porez. Česte promjene poreznog sustava dovode do neizvjesnosti među porezne obveznike, u ovome slučaju poduzetnike, što svakako ne pridonosi stabilnosti i transparentnosti poslovanja. Porezni stručnjaci davno su utvrdili da, ako se već kreće u promjenu poreznog sustava, treba ga temeljito pripremiti, simulirati njegove učinke i testirati ga s postavljenim ciljevima makroekonomske politike. Nadalje, novi porezni sustav valja prezentirati i najaviti njegovu primjenu u primjerenom roku, kako bi se porezni obveznici na vrijeme mogli pripremiti za njegovu primjenu. U nekim su navedenim razdobljima porezni obveznici bili upoznati s pojedinim elementima poreznog tereta neposredno prije nego što su trebali biti utvrđeni.

Kao potvrda rečenog može se navesti primjer »reformne« pripremane tijekom 2000. godine, s primjenom od 2001. godine, kada je, još tijekom predizbornih aktivnosti, najavljeno smanjivanje porezne stope poreza na dobit s tadašnjih 35 na 20 posto. To je, istina, i provedeno, ali je tek potom, u samoj izvedbi »reformiranog sustava«, potpuno nenajavljeno ukinuta zaštitna kamata. Također, kao potpuno iznenađenje bilo je uvođenje novoga poreza pod nazivom »porez na dohodak od kapitala«. Bio je to porez na isplaćenu dobit (dividendu) vlasnicima (ulagateljima), po stopi od 15 posto, a kao hladan tuš poreznim obveznicima bila je spoznaja da na taj porez valja platiti i pripadajući prirez na dohodak!

Dakle, ukupni porezni teret na poduzetničku dobit, ostvarenu od 2001. do 2004. godine, bio je »podijeljen« na porez na dobit pravne osobe (trgovačkog društva), po stopi od 20 posto te na porez na dohodak od kapitala fizičke osobe (vlasnika, ulagatelja), po stopi od 15 posto, uvećano za pripadajući prirez koji se plaćao prilikom isplate dobiti. Naravno, na kraju porezni teret uvijek snosi fizička osoba, zbog čega je ispravno promatrati ukupni porezni teret, a ne pojedini element, neovisno o tomu kako se pojedini porez naziva i tko je nominalni porezni obveznik. Na primjer, u promatranom razdoblju, od 100 kuna ostvarene dobiti, ulagatelju fizičkoj osobi, s prebivalištem u Zagrebu, ostalo je 65,84 kuna za njegovu osobnu potrošnju.

Poreznim stručnjacima, nakon usvajanja poreznih propisa krajem 2000. godine, bilo je jasno da, ne samo da oni neće dovesti do najavljenog poreznog rasterećenja i stimulacije poduzetničkih ulaganja, već da će ukupni porezni teret na poduzetničku dobit biti osjetno veći, a u nekim slučajevima i više puta!³

Što je to zaštitna kamata?

S obzirom na to da se zaštitna kamata ne primjenjuje već osam godina, posebice mlađe čitatelje valja podsjetiti na njena ključna obilježja. Zaštitna kamata svojevrsna je porezna olakšica u postupku oporezivanja poduzetničke dobiti, na način da se valorizira (priznaje) »cijena uloženog kapitala« u poslovnom procesu (pothvatu), uz

³ Podrobnije u: Parać, B.: »Imamo problem gospodo.« Banka br. 1/2001 i Parać, B.: »Oporezivanje poduzetničke dobiti – kako braniti neobranjivo?«. RRIF br. 1/2001.

utvrđenu nominalnu stopu »realne kamate«. ⁴ Dakle, iznos zaštitne kamate predstavljao je odbitnu stavku u postupku utvrđivanja porezne osnovice.

Odmah valja naglasiti da je zaštitna kamata u hrvatskom poreznom sustavu uključivala dvije komponente, i to:

- a) iznos inflacije, mjerene rastom cijena industrijskih proizvoda (indeksom CIP-a), kojom je trebao biti nadoknađen učinak pada kupovne moći nacionalne valute, odnosno zadržana uložena supstancija (kapital) u poduzetnički projekt; dakle, ovaj dio zaštitne kamate trebao je osigurati zaštitu realne kupovne moći vlastitog kapitala poduzetnika, i
- b) iznos nominalno utvrđene »realne kamatne stope« koja se priznaje kao odbitna stavka u poreznoj osnovici poreza na dobit.

Prema tome, zaštitna je kamata, sa stajališta poreznih obveznika (trgovačkih društava), a u konačnici fizičkih osoba (vlasnika, ulagatelja), utjecala na smanjenje porezne osnovice, odnosno poreza na dobit, što znači da je povećavala neto dobit (dobit poslije poreza) raspoloživu za krajnju potrošnju. U slučaju da je poduzetnik ostvario negativnu poreznu osnovicu (gubitak), iznos zaštitne kamate uvećao je porezni gubitak, a time omogućio veću poreznu olakšicu u sljedećim obračunskim razdobljima (do njegova iskorištenja, odnosno do isteka roka od pet godina od njegova nastanka).

Svrha je uvođenja ovoga, svakako stimulativnoga, instrumenta za poticanje novih i sve većih ulaganja kapitala bila potpuno logična ima li se u vidu tadašnje (ali i sadašnje) stanje hrvatskog gospodarstva (nedostatak vlastitih izvora financiranja, nedovoljna zaposlenost).

Valja posebno naglasiti da se zaštitna kamata obračunavala na ukupni vlastiti kapital iskazan u bilanci, a ne samo na temeljni upisani kapital u sudski registar. Time je ostvaren i neizravni učinak jer je destimulirana isplata ostvarene neto dobiti i njena alokacija u osobnu potrošnju i/ili transfer u inozemstvo. Prema tome, ako ostvarena neto dobit (dobit poslije poreza na dobit) ostane u društvu i uključi se u poslovni ciklus, »proizvodi« i veću zaštitnu kamatu, odnosno veću poreznu olakšicu u odnosu na postignuti poslovni rezultat u sljedećem poreznom razdoblju.

⁴ U razdoblju od 1994. do 1996. godine, fiksni dio zaštitne kamate (koji je predstavljao iznos realne kamate) bio je utvrđen u iznosu od 3 % godišnje, a nakon toga, od 1997. do, zaključno, 2000. godine, »realna zaštitna kamata« iznosila je 5 %.

Dakle, dva su poduzetnika koja su ostvarila jednaki iznos poduzetničke dobiti (razlike ukupnih prihoda i ukupnih rashoda) imala različitu efektivnu poreznu stopu poreza na dobit, ovisno o iznosu uloženog /raspoloživog ukupnog kapitala u obračunskom razdoblju, odnosno iznosu zaštitne kamate.

Instrument je bio logičan i razumljiv, kako stručnjacima, tako i široj javnosti, jer je u vezi s poreznim statusom kamata na štednju, iako su uporni predlagači njegova ukidanja tvrdili suprotno. Naime, u našem poreznom sustavu kamate na štednju u bankama nisu bile oporezive, a nisu ni sada pa je analogno rješenje za uloženi kapital u poduzetničke svrhe bilo logično i »pravedno«. Sukladno rečenom, moglo bi se ustvrditi da zaštitna kamata i nije neka posebna olakšica, već samo specifičan način priznavanja naknade za uloženi kapital, odnosno njegovo, barem načelno, izjednačavanje s poreznim statusom kamata na štednju.

Zašto je zaštitna kamata opravdana?

S obzirom na to da je tijekom 2000. godine u javnim obrazloženjima razloga za ukidanje zaštitne kamate upotrebljavan više politički, a manje ekonomski jezik, valja podsjetiti na neke argumente poreznih stručnjaka koji su publicirani u stručnim časopisima tijekom posljednjih nekoliko godina.

Svakako, prvi se razlog nalazi u činjenici da se na taj način izjednačava polazni porezni položaj svih poduzetnika sa stajališta iznosa vlastitog kapitala te njegove valorizacije prilikom utvrđivanja porezne obveze. Uzmimo, na primjer, dva poduzetnika koji su ostvarili jednaku dobit iz poslovanja (pozitivnu razliku ukupnih prihoda i ukupnih rashoda), u iznosu od 100.000 kuna. Poduzetnik »A« obavlja proizvodnu djelatnost koja zahtijeva razmjerno značajno ulaganje kapitala (naprimjer, 2.000.000 kuna). Poduzetnik »B« obavlja uslužnu djelatnost (na primjer, posredovanje) koja zahtijeva minimalni vlastiti kapital (na primjer, 100.000 kuna).

Prema poreznom sustavu primjenjivanom do zaključno 2000. godine, s nominalnom zaštitnom kamatom od 5 posto (bez ikakva učinka inflacije), poduzetnik »A« ne bi uopće platio porez na dobit jer bi polazna porezna osnovica (bruto dobit) odgovarala iznosu zaštitne kamate na uloženi kapital od 100.000 kuna (5 posto na 2.000.000

kuna)! Istodobno, poduzetnik »B«, koji je uložio u poslovanje 20 puta manje kapitala (100.000 kuna), platio bi porez na dobit u iznosu od 19.000 kuna (20 posto na 95.000 kuna), jer bi zaštitna kamata na njegov uloženi kapital iznosila svega 5.000 kuna (5 posto na 100.000 kuna).⁵ U ovome primjeru nisu uzeti u obzir ostali elementi korekcije polazne porezne osnovice koje držimo nebitnim za predmetnu temu!

Ako bi poduzetnik »A« ostvarenu neto dobit, koja je jednaka iznosu bruto dobiti (nema poreza zbog učinka zaštitne kamate) i iznosi 100.000 kuna, zadržao u društvu (reinvestirao u proširenje poslovanja), razumno je pretpostaviti da će predmetni iznos (u vlastitom interesu, a time i Proračuna) upotrijebiti na najracionalniji mogući način, s ciljem maksimalizacije dobiti u sljedećem poslovnom ciklusu te istodobno povećati osnovicu za veću zaštitnu kamatu u tom poreznom razdoblju.

Dakle, zaštitnom kamatom, kao jednim od instrumenata aktivne porezne politike, svakako je moguće stimulirati dodatno ulaganje kapitala, odnosno destimulirati isplatu ostvarene dobiti (smanjenje kapitala) i njegovu alokaciju u potrošnju ili druge oblike ulaganja koji neće biti u funkciji ukupne gospodarske aktivnosti. Prema tome, zašto bi poduzetnici bili stimulirani za »izvlačenje« dobiti, kako su svojedobno tvrdili predlagatelji ukidanja zaštitne kamate?

Drugi razlog kojim se može opravdati postojanje zaštitne kamate, a koji je već spomenut, jest postojeći porezni sustav oporezivanja dohotka od kamata. Naime, u hrvatskom poreznom sustavu nije predviđeno oporezivanje kamata na novčane depozite kod banaka. Upravo su rečenu činjenicu predlagači ukidanja zaštitne kamate »zaboravili«.

Postavlja se pitanje kako usporediti i opravdati stanje u kojemu bi poduzetnik »A« svojih 2.000.000 kuna, umjesto u poduzetnički ciklus, uložio kao depozit u banci, uz ugovorenu kamatu od 5 posto godišnje te ostvario, uz gotovo nikakav rizik, neoporezivi dohodak od 100.000 kuna sa stanjem u kojemu on predmetni iznos ulaže u poduzetnički pothvat sa svim uobičajenim i poznatim poduzetničkim rizicima, posebno u okružju koje svakako nije najpovoljnije za takvu aktivnost, te ostvari jednaku dobit od 100.000 kuna, ali na koju treba platiti 20.000 kuna poreza?

⁵ S obzirom na nominalnu stopu poreza na dobit od 20 % (od 2001. do 2004. godine), poduzetnik »B« iz primjera platio bi porez na dobit u iznosu od 19.000 kuna, ali i porez na dohodak od kapitala po stopi od 15 %, uvećano za pripadajući prirez, u slučaju isplate neto dobiti.

Dakle, zašto bi racionalni investitor koji raspolaže kapitalom uopće ušao u poduzetnički pothvat, odnosno povećavao obujam aktivnosti uz povećanje vlastitog kapitala, s rečenim poreznim sustavom? Teško je naći racionalni, posebno dugoročni razlog, osim ako je zbog niza razloga na to prisiljen (na primjer, »ne smije stati«, nema alternative ili zbog razloga koji nisu ekonomski objašnjivi). Međutim, sasvim je izvjesno da takav porezni sustav ne pridonosi dugoročnom gospodarskom razvoju koji bi se temeljio na većoj gospodarskoj aktivnosti.

Davno je dokazano da oni koji ostvareni dohodak odmah troše plaćaju ukupno manji porez od onih koji odgađaju osobnu potrošnju štednjom i ulaganjem u poduzetničku djelatnost, što je svojevrsna »nepravda«.

Treći razlog kojim se opravdava postojanje zaštitne kamate proizlazi iz njene druge komponente koja se odnosi na zaštitu supstancije (uloženog kapitala) od njegova oporezivanja u uvjetima inflacije, a kojoj smo svjedoci posebice u tekućoj, 2008. godini (podrobnije pojašnjeno u posebnom odjeljku priloga).

Četvrti argument u prilog zaštitnoj kamati polazi od činjenice da se njome potiče ulaganje u obliku kapitala (vlastitih izvora financiranja), **umjesto u obliku zajmova** (tuđih izvora). Ovo je izuzetno važno za državni proračun, ako se sagleda sve češća praksa inozemnih poduzetnika koji svoja poduzeća u Hrvatskoj financiraju zajmovima umjesto kapitalom! Naime, nakon ukidanja zaštitne kamate primjetna je praksa isplate ostvarene dobiti i njen transfer u inozemstvo, koji se potom vraća svom poduzeću u Hrvatsku, u obliku zajma! Autoru ovoga priloga poznat je primjer hrvatskog poduzetnika u vlasništvu inozemnog poduzeća s nominalno malim kapitalom, ali s nekoliko puta većim iznosom zajma od svoje matice, koji se nikada i neće vratiti jer je, sadržajno gledano, riječ o trajnim vlastitim izvorima (kapitalu), a ne o klasičnom zajmu. Jasno, takav oblik financiranja ima pozitivne porezne učinke za inozemnog ulagatelja upravo u iznosu gubitka Proračuna!

Naime, na zajam inozemnog ulagatelja hrvatski poduzetnik (njegovo ovisno društvo) plaća kamate koje čine porezno priznate rashode, što znači da se time izravno umanjuje porezna osnovica poreza na dobit u Hrvatskoj! Sukladno vrijedećim propisima, ove su kamate bile porezno priznate u visini eskontne stope HNB-a, što znači da su do kraja 2007. godine iznosile 4,5 posto godišnje. Bez obzira što je

u poreznim propisima postojala mogućnost autonomnog utvrđivanja iznosa porezno priznatih kamata na zajmove od strane nerezidenta, to, iz nama nerazumljivih razloga, nije korišteno.⁶

Rezultat toga je da inozemni poduzetnici od početka 2008. godine odobravaju zajmove svojim poduzećima u Hrvatskoj po porezno dopustivoj stopi od čak 9 posto (novoj eskontnoj stopi HNB-a), uz možebitno plaćanje poreza po odbitku, ovisno o (ne)postojanju ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja! Nema dvojbe da je riječ, posebice od početka 2008. godine, o izuzetno atraktivnom prihodu inozemnih poduzetnika od kamata na zajmove odobrenih svojim ovisnim društvima, hrvatskim poduzetnicima. U nekim je slučajevima ovaj prihod veći od prihoda iz temeljne djelatnosti od kojega Hrvatska nema gotovo nikakve koristi!

Dakle, nekome se svojedobno činilo da je porezno priznavanje (realne) zaštitne kamate na uloženi kapital po stopi od 5 posto previsoka (i »nepotrebna«) olakšica, dok priznavanje kamata na ista sredstva (od inozemnog ulagatelja) u obliku zajma, od 4,5 posto godišnje (više godina), odnosno 9 posto (od 2008. godine), to nije!? Postavlja se pitanje zašto bi inozemni ulagač za financiranje svoga poduzeća u Hrvatskoj uložio 5,0 mil. EUR u obliku temeljnog ili drugog oblika kapitala (na primjer, zadržane dobiti), umjesto da mu se jednaki iznos doznači u obliku zajma po porezno priznatoj stopi od 9 posto? Može se kazati da ovi poduzetnici i nadalje, ali na drukčiji način i uz veće učinke, imaju zaštitnu kamatu! Osim izravne štete za Proračun, držimo da nije potrebno objašnjavati kvalitativnu razliku između kapitala i zajma u pasivi bilance hrvatskog poduzetnika.

Navedeni, sve češći oblik financiranja hrvatskih poduzeća u inozemnom vlasništvu koji je potpuno razumljiv, legalan i legitiman, držimo štetnim za nacionalnu ekonomiju jer se dobar dio dobiti, u obliku kamata, odlijeva u inozemstvo bez poreza ili, u nekim slučajevima, uz simbolični porez po odbitku.⁷ Naime, iznos ovih kamata povećava rashode, odnosno smanjuje dobit, što znači izravno smanjenje poreza na dobit hrvatskog proračuna! To je, dakako, potpuno očekivan i logičan rezultat poreznog sustava koji više nema

⁶ Prema odredbi iz čl. 14, a vezano za čl. 7. st. 1. t. 12. Zakona o porezu na dobit (NN, 177/04, 90/05, 57/06), iznos porezno priznatih kamata između povezanih društava određuje ministar financija prije početka razdoblja u kojem će se koristiti. Prema odredbi iz čl. 37. Pravilnika o porezu na dobit (NN, 95/05, 133/07) : »Ako ministar financija prije početka poreznog razdoblja u kojem se primjenjuje kamata iz članka 14. stavka 3. Zakona ne odredi i ne objavi visinu zatezne kamate, u tom razdoblju primjenjuje se eskontna stopa koju objavljuje Hrvatska narodna banka.«

⁷ Ovisno o odredbama pripadajućeg međunarodnog ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja.

instrumenata za stimuliranje ulaganja kapitala, kao što je bila zaštitna kamata.

Rečeni problem vidljiv je iz zbrojne bilance hrvatskih poduzetnika krajem 2007. godine u kojoj je samo pod stavkom »dugoročne obveze za kredite i zajmove ostalih inozemnih osoba« (nisu uključeni bankarski krediti) iskazan iznos od čak 24,1 mlrd. kuna, što je za 57 posto više u odnosu na stanje krajem prethodne godine! Inače, krajem 2001. godine ovaj je oblik obveze iznosio svega oko 5,6 mlrd. kuna. Dakle, u proteklih šest godina »dugoročne obveze za kredite i zajmove ostalih inozemnih osoba« povećane su za 330 posto! Rečeni prirast tim je ozbiljniji ako se usporedi s rastom ukupnih izvora (pasive) u istom razdoblju za svega 84 posto, a samo vlastitog kapitala, unatoč rastu ukupnog broja poduzetnika za oko 50 posto, za svega 42 posto!

Dakle, pod pretpostavkom da se zadrži razina financiranja u obliku zajmova od »nebankarskih« inozemnih osoba s kraja 2007. godine, uz vrijedeću porezno priznatu kamatnu stopu od 9 posto, ukupne kamate plaćene ovim vjerovnicima, uz djelomično plaćeni porez po odbitku, iznosit će nevjerojatnih 2,2 mlrd. kuna, što je gotovo 9 posto ukupne konsolidirane neto dobiti svih hrvatskih poduzetnika u 2007. godini! Držimo da bi ovu pojavu, koja još nije dovoljno analizirana i obrađena u stručnim radovima, trebalo posebno istražiti i donijeti odgovarajuće mjere kojima bi se izbjegao daljnji štetni utjecaj na hrvatsku ekonomiju.

Inače, ukidanje zaštitne kamate najveći dio stručne javnosti ocijenio je pogrešnim i suprotnim temeljnim makroekonomskim ciljevima (stimulacija ulaganja i povećanje zapošljavanja), što se može vidjeti u nizu radova koji su objavljeni u stručnim časopisima u vrijeme prethodne reforme poreznog sustava.⁸

8 Za ilustraciju upućujemo čitatelja na slijedeće radove: Brkanić, V.: »Porezna reforma – korak naprijed ili ...«, RRIF br. 10/2000; Brkanić, V.: »Primjena novih poreznih zakona u 2000. i na početku 2001. godine«, RRIF br. 12/2000; Parać, B.: »Olakšicom po poduzetniku«, Banka br. 10/2000; Parać, B.: »Oporezivanje poduzetničkog dobitka – kako braniti neobranjivo«, RRIF br. 1/2001; Parać, B.: »Kamate kao oporezivi dohodak od 2001. godine«, RRIF br. 12/2000; Parać, B.: »Imamo problem, gospodo«, Banka br. 1/2001.; Parać, B.: »Ukidanje porezne zaštite kapitala od inflacije je pogreška«, Jutarnji list, 08.11.2000.; Zgombić, H.: »Sporna pitanja iz reforme poreznog sustava – nove zapreke ulaganjima«, RRIF, br. 11/2000; Parać, B. i Santini, G.: »«Zaštitna kamata – zašto smo pogriješili?«, prilog u Zborniku radova sa znanstvenog skupa »Promjene u sustavu javnih prihoda«, održanog 27. ožujka 2003. godine. Zagreb: HAZU.

Je li porez na dobit u Hrvatskoj visok?

Suprotno nekim tvrdnjama, kažimo odmah, nije, posebice od 2005. godine, što ne znači da porez na dobit ne bi mogao biti još niži! U Hrvatskoj se od početka 2005. godine obračunava porez na dobit po stopi od 20 posto na poreznu osnovicu koju čini razlika ukupnih prihoda i rashoda (računovodstvena dobit) koja se korigira za neke elemente rashoda i prihoda prema vrijedećim poreznim propisima.⁹

Na primjer, polazna se porezna osnovica (razlika prihoda i rashoda) povećava za 70 posto porezno nepriznatih troškova reprezentacije, 30 posto troškova za osobni prijevoz i sl. Suprotno tomu, polazna porezna osnovica umanjuje se za iskazane prihode od financijskih ulaganja kod drugih poduzetnika (ostvarene dividende) koji su utvrđeni nakon oporezivanja kod poreznog obveznika koji isplaćuje dividende, odnosno dobit od udjela.

Dakle, nakon plaćenog poreza na dobit, ostatak ostvarene dobiti (neto dobit) koja se isplaćuje vlasnicima (dioničarima, odnosno udjelničarima) od poslovanja u 2005. godini, više se ne oporezuje porezom na dohodak od kapitala, kao što je bilo u razdoblju »stimulativnog poreznog sustava«, od 2001. do 2004. godine.¹⁰ Prema tome, od početka 2005., kao i od 1994. do 2000. godine, porezni sustav polazio je od činjenice da je ostvarena poduzetnička dobit (dobit trgovačkih društava) izvor dohotka ili odgođeni dohodak fizičkih osoba, odnosno članova trgovačkih društava (vlasnika dionica i poslovnih udjela), koji se oporezivao na »izvoru«, prilikom utvrđivanja dobiti.

Inače, efektivna (stvarna) porezna stopa, prema podacima o financijskom poslovanju hrvatskih poduzetnika u 2007. godini, za 57.199 poduzetnika (68 posto svih poduzetnika) koji su poslovali s dobitkom, iznosila je svega 16,4 posto.¹¹ Efektivna porezna stopa

⁹ Zakon o porezu na dobit (NN, 177/04, 90/05, 57/06); Pravilnik o porezu na dobit (NN, 95/05, 133/07).

¹⁰ Međutim, isplata zadržane dobiti koja je ostvarena u razdoblju od 2001. do 2004. godine i dalje se oporezuje porezom na dohodak od kapitala (»porezom na dividendu«), po stopi od 15 % (odredba iz čl. 68. st. 1. i 2. Zakona o porezu na dohodak, NN, 177/04), uvećano za pripadajući prirez, ovisno o prebivalištu poreznog obveznika.

¹¹ Podatak je utvrđen na temelju Analize financijskih rezultata poduzetnika Republike Hrvatske u 2007. godini, FINA, svibanj 2008. godine, na način da je ukupna nominalna obveza poreza na dobit, u iznosu od 7.179 mil. kuna, stavljena u odnos s iskazanom dobiti prije poreza, u iznosu od 43.769 mil. kuna. Možebitna odstupanja zbog korekcije polazne porezne osnovice, a time i do broja poreznih obveznika, za ovaj prikaz držimo neznčajnim. Podsjećamo, porezni obveznik može imati pozitivnu poreznu osnovicu, a da nema konačnu poreznu obvezu, ali i da iskaže negativnu razliku prihoda i rashoda (računovodstveni gubitak), a da bude obveznik poreza na dobit! Jasno, na iskazanu razmjerno nisku efektivnu stopu poreza na dobit značajno su utjecali preneseni porezni gubici iz prethodnih razdoblja.

poreza na dobit kod najvećeg se broja poduzetnika koji ne koriste neke od olakšica i nemaju smanjenja polazne porezne osnovice (računovodstvene dobiti), kao ni prenesene porezne gubitke iz prethodnih pet godina, najčešće kreće između 20 i 21 posto.

Zaključno, iako postojeća nominalna porezna stopa nije najniža, posebice u usporedbi s nekim drugim tranzicijskim zemljama, ona je svakako konkurentna, naročito ako se uspoređuje s razvijenim zemljama Europske unije.¹² **Međutim, u ovome prilogu ne raspravljamo o prevelikom apsolutnom poreznom teretu, već o potrebi priznavanja »cijene« uloženog kapitala, što se postiže zaštitnom kamatom, čime se ostvaruje jedno od poznatih poreznih načela, a to je načelo pravednosti, te potrebi zaštite uloženog kapitala od inflacije. Osim toga, držimo da je zaštitna kamata prikladan instrument poreznog sustava, kojim se postiže komparativna prednost u privlačenju kapitala.**

Zaštitna kamata u uvjetima inflacije

Često se kaže da je inflacija najmasovniji, »tihi« i nepravedni porez koji nije uređen nikakvim poreznim propisima. Poznati ekonomisti Milton Friedman i John Maynard Keynes upozoravali su na učinak inflacije na sljedeći način: »Kroz proces inflacije vlada može trajno i neopaženo konfiscirati značajni dio bogatstva svojih građana« (Keynes) i »Inflacija je oblik oporezivanja koji se može provesti bez legislative« (Friedman)! Poštovani čitatelju, nije li vam ovo odnekuda poznato? Naravno, ovo vrijedi, kako za sve građane, tako i za poduzetnike. Slikovito objašnjenje obilježja inflacije dao je i nekadašnji američki predsjednik Ronald Reagan, na sljedeći način: »Inflacija je nasilna kao pljačkaš, zastrašujuća kao naoružani razbojnik i ubojita kao plaćeni ubojica«.

Prisjećamo se jednog od mnogih »argumenata« s kraja 2000. godine o tome zašto je trebalo ukinuti zaštitnu kamatu, a to je da »u nas nema inflacije«! Rečena tvrdnja nema uporišta zbog elementarne činjenice da, ako nema inflacije, neće biti ni dijela zaštitne kamate koji bi se utvrdio temeljem porasta cijena te u tom slučaju neće trpjeti Proračun zbog manjeg poreza! Postavlja se pitanje kome smeta učinkovita i

¹² U zemljama EU-a od druge je polovice 1990-ih prisutan trend smanjivanja stope poreza na dobit, što je nastavljeno i 2008. godine, kada je sedam članica EU-a smanjilo porez. Od 27 članica EU-a, 7 zemalja ima manju stopu od 20%! Podrobnije u članku: Mijatović, N.: »Trendovi oporezivanja na području Europske unije«, Računovodstvo, revizija i financije br. 9/2008., str. 119.-123.

trajna zaštita od poreza na inflacijsku (»virtualnu«) dobit? Jasno je da to nisu sadašnji i budući ulagači u poduzetničke pothvate, a u konačnici to nije ni u interesu poreznih vlasti!

Pa pogledajmo ima li u nas inflacije u razdoblju nakon ukidanja zaštitne kamate (tablica br. 1.) i kako ona utječe na aktualni porezni sustav.

Tablica 1. – Prikaz inflacije mjerene rastom CIP-a, u razdoblju od 2001. do 2008. godine (%)

Godina							
2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.*
3,6	-0,4	1,9	3,5	3,0	2,9	3,4	8,0

*) Procjena

Dakle, kapital u iznosu od 1,000.000 kuna uložen početkom 2001. godine, krajem 2007. godine imao je realnu kupovnu moć od svega 838.000 kuna. Gdje je ostatak? Vrlo vjerojatno u (pre)plaćenom porezu na (nepostojeću) dobit. Dio je »izgorio« u inflaciji, a dio vjerojatno isplaćen vlasniku u obliku nerealne (»inflacijske«) dobiti iz poslovanja, ili u podcijenjenoj nemonetarnoj imovini u aktivi bilance (ako postoji). Ako ovome pribrojimo najveću očekivanu inflaciju u Hrvatskoj u posljednjih 15 godina- od 8 posto u 2008. godini (optimistička pretpostavka), od uloženih 1,000.000 kuna kapitala ostat će realno svega 776.000 kuna! Pa, ima li u nas inflacije i kako ona utječe na uloženi kapital?

Eto, to se događa našem poduzetniku, odnosno njegovom kapitalu u uvjetima inflacije, bez odgovarajuće zaštite kakvu je imao (prema Poreznoj upravi) u razdobljima primjene zaštitne kamate. Istina, do 2007. godine godišnja inflacija i nije bila visoka, kao što će, sada je sasvim izvjesno, biti u 2008. godini, ali je bila kontinuirana (puzajuća) i njen kumulativni iznos nije zanemariv. Stariji čitatelji pamte razdoblja poslovanja u hiperinflacijskim uvjetima (do zaključno 1993. godine) kada je primjenjivano više oblika zaštite kapitala.¹³

Čitateljima ovoga priloga poznato je da se u razdoblju (hiper)inflacije u određenim okolnostima može i profitirati, kako u poduzetništvu,

¹³ U poslovnoj 1993. godini primjenjivan je prvi (i posljednji) put Međunarodni računovodstveni standard (MRS) 29 (*Financijsko izvješćivanje u hiperinflacijskim privredama*). Do kraja 1992. godine (do početka primjene MRS-a), primjenjivani su slični oblici revalorizacije dugotrajne imovine i kapitala, čime je osiguravana kolika-tolika zaštita supstancije uloženog kapitala.

tako i u privatnom životu, ali to se ipak odnosi na manji broj subjekata, jasno, na teret ogromne većine koja je izgubila dio svoje realne imovine. Davno je dokazano da su u inflaciji, u pravilu, najveći gubitnici oni najslabiji, zbog čega se inflacija naziva i »nepravdnim masovnim porezom«.

Dakle, zašto bi naš poduzetnik ulagao dodatni vlastiti kapital kojega će s vremenom nagristi inflacija pa bila ona i puzajuća, umjesto da nedostajuće izvore osigura iz zajmova, uz porezno priznate kamate koje, dakako, uključuju i inflaciju. Odnosno, zašto vlastiti kapital, umjesto u poduzetničku djelatnost, ne bi uložio u štednju, uz kamatu koja bi barem pokrila inflaciju ili jednostavno usmjerio u potrošnju i tako sačuvao njegovu realnu vrijednost? Inače, uloga banaka u kontekstu sadržaja ovoga priloga posebno je zanimljiva zbog njihove poznate vlasničke strukture (gotovo u cijelosti su u inozemnom vlasništvu)!

Prema tome, u uvjetima inflacije potrebno je osigurati zaštitu kupovne moći uloženog kapitala, što se do zaključno 1993. godine (doba hiperinflacije) provodilo postupkom revalorizacije dugotrajne nemonetarne imovine s jedne, te uloženog kapitala s druge strane. Izvor zaštite kapitala bila je revalorizacijska rezerva od revalorizacije dugotrajne nemonetarne imovine, kao i razlika prihoda i rashoda, ako revalorizacijska rezerva od imovine nije bila dovoljna. Postupak izračuna poslovnog rezultata u računovodstvu koji ulazi u osnovicu poreza na dobit (u slučaju provođenja revalorizacije) prikazan je u tablici br. 2.¹⁴

Tablica 2. – Model revalorizacije u uvjetima inflacije

T.br.	N a z i v	Slučaj A	Slučaj B	Slučaj C
1.	Računovodstvena dobit (UP-UR) - prije zaštite kapitala	2.000	3.000	1.800
2.	Rezultat revalorizacije dugotrajne nemonetarne imovine	400	700	600
3.	Potrebna zaštita kapitala (inflacijska zaštita)	550	700	320
4.	Računovodstvena dobit kao polazna osnovica poreza na dobit (1+2-3)	1.850	3.000	2.080

¹⁴ Prema: Spajić, F.: »Financijski učinci zaštitne kamate u poreznom sustavu Hrvatske – Argumenti za i protiv«. Gospodarska politika Hrvatske – Što i kako u 2001., str. 249.

U prikazanom slučaju »A«, poduzetnik je u uvjetima inflacije iskazao pozitivnu razliku ukupnih prihoda i ukupnih rashoda (bruto dobit) u iznosu od 2.000 novčanih jedinica. Provedena je revalorizacija dugotrajne nemonetarne imovine, s učinkom od 400 novčanih jedinica, a tzv. kontrolna revalorizacija (revalorizacija) kapitala, iznosila je 550 novčanih jedinica. Odnosno, za očuvanje kupovne moći uloženog kapitala potrebno ga je povećati za 550 novčanih jedinica. Ovaj je porezni obveznik ostvario realni prirast kapitala u iznosu od 1.850, a ne 2.000 novčanih jedinica, što je osnovica za porez, a rezultat je iskazane razlike prihoda i rashoda (2.000 novčanih jedinica), uvećano za iznos revalorizacije dugotrajne nemonetarne imovine (400 novčanih jedinica) i umanjeno za potrebni iznos revalorizacije kapitala (550 novčanih jedinica).

Odnosno, za očuvanje polazne kupovne moći uloženog kapitala, iskazani tekući financijski rezultat (razlika prihoda i rashoda) u iznosu od 2.000 novčanih jedinica umanjen je za 150 jedinica, za koji iznos je umanjena polazna porezna osnovica poreza na dobit koja iznosi 1.850 novčanih jedinica ($2.000 - 150$).

U slučaju »B« polazna porezna osnovica (nominalna razlika ukupnih prihoda i rashoda) u iznosu od 3.000 novčanih jedinica ujedno je i porezna osnovica nakon provedene revalorizacije, jer je učinak revalorizacije dugotrajne nemonetarne imovine jednak revalorizaciji potrebnoj za zaštitu kapitala (700 novčanih jedinica). Dakle, poduzetnik je raspolagao dugotrajnom nemonetarnom imovinom u vrijednosti koja je odgovarala početnom iznosu kapitala jer je ostvarena revalorizacija od imovine jednaka onoj za zaštitu kapitala (od 700 novčanih jedinica). Odnosno, korigirana porezna osnovica odgovara polaznoj osnovici (razlici ukupnih prihoda i ukupnih rashoda) u iznosu od 3.000 novčanih jedinica.

U slučaju »C« poduzetnik je ostvario višak revalorizacije od 280 novčanih jedinica, jer je dugotrajna nemonetarna imovina povećana za 600 novčanih jedinica, a potrebni iznos za zaštitu kupovne moći kapitala iznosio je 320 novčanih jedinica. U navedenom slučaju korigirana porezna osnovica veća je od ostvarene razlike ukupnih prihoda i rashoda (1.800 novčanih jedinica) za višak revalorizacije u iznosu od 280 novčanih jedinica ($600 - 320$) i iznosi 2.080 novčanih jedinica.

Iz prikazanih tipskih slučajeva revalorizacije u uvjetima inflacije koji su u nas posljednji put primjenjivani u poslovnoj 1993. godini,

razvidan je različiti učinak na poreznu osnovicu, ovisno o strukturi bilance! Međutim, i najbolji matematički model zaštite kapitala u uvjetima inflacije nažalost često rezultira učincima koje je teško nazvati »pravednim«, a ponekad i sasvim suprotnim od željenih.¹⁵ Najveći rizik, posebice u uvjetima hiperinflacije koji su bili kod nas do zaključno 1993. godine, proizlazi iz određivanja općeg (reprezentativnog) pokazatelja inflacije koji će najbolje iskazivati opći pad kupovne moći nacionalne valute. Međutim, poznato je da svaki poduzetnik, kao i svaki potrošač, ima specifični (različiti) pokazatelj inflacije, što ovisi o strukturi njegove potrošnje.

Osim toga, valja naglasiti da bilo kakav obračun u kojemu se vrijednosti u jednom trenutku (npr. prihodi) uspoređuju s vrijednostima u drugom trenutku (npr. rashodi) dovodi do stanja u kojemu se oslikava sva složenost iskazivanja realnih veličina u inflacijskim uvjetima, što dakako dovodi do jednakog problema sa stajališta iskazivanja realne porezne osnovice poreza na dobit.

U idealnim uvjetima koje je teško postići u realnom životu i uz ostale nepromijenjene uvjete, opisani postupak revalorizacije osigurava zaštitu supstancije (kapitala). Međutim, u posljednjih 14 godina (od 1994. godine), unatoč stanovitoj »puzajućoj« inflaciji, nije provedena revalorizacija što je, osim u razdoblju primjene zaštitne kamate, svakako »nagrizalo« uloženi kapital i destimuliralo njegovo povećanje.

Inače, držimo važnim podsjetiti da je Udruženje europskih poreznih obveznika (TEA) usvojilo rezoluciju o ustavnim pravima poreznih obveznika što, nažalost, još uvijek nije implementirano u naš porezni sustav. Spomenuta rezolucija između ostalog zahtijeva ***ustavno jamstvo za izbjegavanje prikrivenog povećanja poreza izazvanog inflacijom.*** U našem slučaju, upravo je o tome riječ!

¹⁵ Podsjećamo na učinke revalorizacije provedene u posljednjoj, 1993. godini, kada je, zbog hiperinflacije i drugih mjera ekonomske politike, došlo do velikog odstupanja između službenog indeksa revalorizacije (indeksa CIP-a) i rasta srednjeg tečaja njemačke marke koja je bila općeprihvaćen način izražavanja vrijednosti, kako u komercijalnim, tako i privatnim transakcijama. Konačni rezultat je bio da su, zbog različite strukture bilance i uvjeta poslovanja, porez platili mnogi poduzetnici koji su imali realni gubitak, a istodobno ga nisu platili oni koji su ostvarili dobit, te »deformirane« bilance brojnih hrvatskih poduzetnika, s dugogodišnjim štetnim posljedicama! Detaljnije o ovome vidjeti u: Parać, B.: »Marka je bolje mjerilo«, Banka br. 6/94.

Zaštitna kamata u funkciji zaštite kapitala

Katkad se zaboravlja, pa i u stručnim raspravama o zaštitnoj kamati, da se ne radi samo o učinku nominalne stope (realne) zaštitne kamate od 5 posto (od 1997. do 2000. godine), već o svojevrsnom «*sustavu zaštitne kamate*». Naime, od samog uvođenja instrumenta zaštitne kamate u naš porezni sustav, od početka 1994. godine, predviđen je način njena izračuna, koji je polazio od načela realne kamate, koja je osiguravala realnu poreznu osnovicu u obliku prirasta kapitala.

Da bi se to ostvarilo, zaštitna kamata utvrđivala se na prethodno *revaloriziranu* osnovicu, na način da se nominalni iznos vlastitog kapitala prethodno korigirao stopom inflacije, (i) službeno objavljenim indeksom rasta cijena industrijskih proizvoda (CIP-a). Inače, učinak »inflacijske« komponente zaštitne kamate, posebice u uvjetima veće inflacije, za poduzetnike bi imao važniji učinak od njene »realne« komponente.

Dakle, zaštitna je kamata, kao iznos umanjenja polazne porezne osnovice (razlike prihoda i rashoda), odnosno prirasta kapitala, predstavljala *realnu* veličinu, odgovarala je njenom nominalnom iznosu koji je izračunat na ranije korigirani (revalorizirani) iznos vlastitog kapitala, a koji je bio obezvrijeđen (umanjen) inflacijom u obračunskom razdoblju. Na primjer, uz stopu godišnje inflacije mjerene rastom cijena industrijskih proizvoda (CIP-a) od 5 posto, ukupna zaštitna kamata iznosila bi **10,25 %** $[(1,05 \times 1,05) - 1] \times 100$.¹⁶

Dakle, od 1994. godine poduzetnici su bili sigurni da neće plaćati porez na iznos zaštitne kamate te da neće plaćati porez na *inflacijsku dobit* (»virtualnu«, odnosno nepostojeću dobit), što nije bio rijedak slučaj u dotadašnjoj višegodišnjoj hrvatskoj praksi, gdje su inflacija i hiperinflacija bile redovna pojava. Međutim, valja podsjetiti da plaćanje poreza na »virtualnu dobit«, do zaključno 1993. godine, nije imalo značajnije posljedice na alokaciju kapitala zbog dotadašnje pretežito (ne)vlasničke strukture hrvatskog gospodarstva, što sada zasigurno nije ni približno tako!

¹⁶ Poreznim stručnjacima dobro je poznat učinak »akrobacije« u načinu izračuna iznosa zaštitne kamate provedene od strane Porezne uprave, za poslovnu 2000. godinu, a nakon primjenjivanog načina izračuna zaštitne kamate u prethodnih šest godina, kada je »određeno« da se ovu kamatu ima iskazati u iznosu od 11,09 %, umjesto 16,76 %. Ovo svakako nije doprinijelo jačanju povjerenja u pravni sustav, što su izravno osjetile tisuće hrvatskih poduzetnika.

Moglo bi se kazati da je tada, zbog pretežito državnog vlasništva nad gospodarstvom, država (kada je riječ o porezu na dobit) putem hiperinflacije u najvećem dijelu oporezivala »samu sebe«.¹⁷

U primjeru dvaju poduzetnika iz prethodnog odjeljka, uz pretpostavljenu godišnju inflaciju od 5 posto, poduzetnik »A« (u sustavu zaštitne kamate) koji je iskazao dobit od 100.000 kuna, ne da ne bi platio porez na dobit (nominalna zaštitna kamata odgovara iznosu ostvarene bruto dobiti), nego bi ostvario **porezni gubitak** u iznosu od 105.000 kuna, jer bi zaštitna kamata iznosila 205.000 kuna (10,25 posto na 2.000.000 kuna). Rečeni porezni gubitak pokazuje **realno stanje** u kojemu je poduzetnik, unatoč iskazanoj dobiti od 100.000 kuna uz inflaciju od 5 posto, uz sav poduzetnički rizik i »muku« te uz pretpostavljeni oportunitetni trošak kapitala od 5 posto (realnu zaštitnu kamatu), ostvario realni gubitak od 105.000 kuna!

Naravno, to vrijedi u slučaju da nije došlo do povećanja nominalne tržišne vrijednosti dugotrajne nemonetarne imovine u aktivi bilance, najčešće u obliku nekretnina, jasno, ako ih poduzetnik posjeduje, što bi trebala biti »protustavka« revalorizaciji kapitala.¹⁸ Upravo bi se u tome mogao identificirati stanoviti nedostatak zaštitne kamate u zaštiti kapitala u uvjetima inflacije. Naime, moglo bi se kazati da u određenim okolnostima »inflacijska« komponenta zaštitne kamate štiti poduzetnika od poreznog tereta na nepostojeću dobit, ali ga ne štiti od njegova vlasnika kojemu ostaje dio inflacijske dobiti za njegovu potrošnju!

Na primjer, Alfa d.d. ostvarila je pozitivnu razliku ukupnih prihoda i rashoda (dobit prije poreza), u iznosu od 500.000 kuna. Društvo posjeduje kapital u iznosu od 2.000.000 kuna. U promatranoj godini ostvarena je inflacija, mjerena stopom rasta CIP-a, od 5 posto, što daje stopu zaštitne kamate od 10,25 posto (ako je realna zaštitna kamata 5 posto). U rečenom slučaju, zaštitna bi kamata iznosila 205.000 kuna, a porezna osnovica 295.000 kuna (500.000 – 205.000). Ako je porezna stopa 20 posto, porezna obveza iznosi 59.000 kuna (295.000 x 20 / 100), a neto dobit (dobit poslije poreza) iznosi 441.000 kuna (500.000 – 59.000). Dakle, neto dobit (dobit poslije poreza), koja bi

17 Za razliku od početka 90-ih, krajem 2007. godine čak je 97 % od ukupno 83.532 aktivnih hrvatskih poduzetnika bilo u pretežito privatnom vlasništvu. Kod ovih je poduzetnika bilo zaposleno 68 % ukupnog broja radnika, a ostvarili su 74 % ukupnih prihoda i 81 % ukupne konsolidirane dobiti!

18 Držimo da ostali oblici dugotrajne nemonetarne imovine, najčešće u obliku postrojenja i opreme, koji bi se trebali revalorizirati, zbog ubrzanog tehnološkog zastarijevanja teško mogu biti realni izvor revalorizacijskih rezervi za zaštitu kapitala.

bez zaštitne kamate iznosila 400.000 kuna, izravno je povećana za 41.000 kuna (205 x 20 / 100)!

Nakon rečenog prikaza moglo bi se postaviti pitanje: »U čemu je problem?« Problem je upravo u iskazanom iznosu dobiti poslije poreza koja je na raspolaganju vlasnicima udjela, odnosno dionica, kojom oni slobodno raspolažu¹⁹, što uključuje i isplatu za njihovu osobnu potrošnju, iako se dio tog iznosa odnosi na inflacijsku dobit. Dakle, moguće je utvrditi da zaštitna kamata štiti kapital poduzetnika u uvjetima inflacije od poreznih vlasti, ali ga, u nekim slučajevima, ne štiti od njihovih vlasnika! S druge strane, isplaćena dobit smanjuje ukupni kapital, a time i iznos zaštitne kamate u sljedećem ciklusu, što je stanoviti osigurač u djelovanju sustava zaštite koji destimulira isplatu dobiti.

Prema tome, potrebno je utvrditi »ravnotežnu« visinu zaštitne kamate pri kojoj će investitor, primarno u vlastitom interesu, biti stimuliran za reinvestiranje ostvarene dobiti, umjesto za njenu isplatu i »neproduktivnu« potrošnju. Kako smo već više puta naglasili, uloga zaštitne kamate upravo i jest da stimulira ulaganje kapitala, a ne njegovo »izvlačenje« iz poslovne funkcije, iz čega se izvodi argument suprotan naznačenom nedostatku.

Sljedeći prigovor zaštitnoj kamati u njejoj funkciji zaštite kapitala u uvjetima inflacije proizlazi iz svojevršne »neravnoteže« u provođenju revalorizacije. Na primjer, u slučaju kada poduzetnik posjeduje takvu dugotrajnu nemonetarnu imovinu, najčešće nekretnine, čija nominalna vrijednost uobičajeno raste najmanje prema stopi inflacije, krajnji je rezultat u uvjetima inflacije podcijenjena imovina u aktivni, kao i kapital u pasivi bilance. Dakle, mogli bismo zaključiti da u uvjetima inflacije, kada se ne provodi revalorizacija, dolazi do podcijenjene (određene) imovine s jedne, te kapitala s druge strane, jasno, ovisno o strukturi pojedine bilance, odnosno financijskog položaja određenog poduzetnika. Naime, u slučaju kada je dugotrajna nemonetarna imovina izjednačena s kapitalom, a njena vrijednost nominalno raste po stopi inflacije, moglo bi se kazati da se realna vrijednost kapitala ne smanjuje.

Na primjer, Alfa d.d. na početku poslovne godine u kojoj je zabilježena inflacija od 8 posto posjeduje dugotrajnu nemonetarnu imovinu (na primjer, zemljište) u realnoj vrijednosti od 1.000 novčanih jedinica.

¹⁹ Sa stajališta teme, obvezu izdvajanja 5 % za zakonske rezerve u dioničkim društvima, do postizanja 20 % temeljnog kapitala, držimo nebitnom.

Istodobno, poduzetnik iskazuje temeljni kapital u jednakoj vrijednosti (1.000 novčanih jedinica). U tekućoj poslovnoj godini, Alfa d.d. ostvarila je i iskazala pozitivnu razliku ukupnih prihoda i ukupnih rashoda (dobit prije poreza) u iznosu od 500 novčanih jedinica. U primjeru se primjenjuje zaštitna kamata od 5 posto, uvećano za stopu inflacije (8 posto).

Dakle, u promatranom obračunskom (poreznom) razdoblju primijenit će se zaštitna kamata po stopi od 13,4 posto $[(1,08 \times 1,05) - 1] \times 100$], što daje iznos zaštitne kamate od 134 novčanih jedinica. Porezna osnovica, ne računajući ostale možebitne elemente korekcije nebitne za ovu temu, iznosi 366 novčanih jedinica (500 – 134), a porezna obveza, uz nominalnu stopu od 20 posto, iznosi 73,20 novčanih jedinica $(366 \times 20 / 100)$. Naša Alfa d.d. će, u promatranom slučaju, iskazati dobit poslije poreza (neto dobit) u iznosu od 426,80 novčanih jedinica $(500,00 - 73,20)$ koju može, u sadašnjem poreznom sustavu, isplatiti svojim vlasnicima bez daljnjeg poreza.

Što bi bio rezultat možebitne isplate cjelokupne iskazane neto dobiti? Poduzetnik bi u bilanci, nakon godišnje inflacije od 8 posto, iskazivao kapital u nepromijenjenom iznosu od 1.000 novčanih jedinica s početka prve godine, uz realnu kupovnu moć od 926 novčanih jedinica. Postavlja se pitanje je li ovaj poduzetnik smanjio svoju supstanciju (kapital) zbog inflacije? Odgovor je da nije, pod pretpostavkom da je njegova dugotrajna nemonetarna imovina u obliku zemljišta povećala svoju polaznu vrijednost od 1.000 novčanih jedinica za stopu inflacije od 8 posto (na 1.080 novčanih jedinica)! Dakle, ako se ne provodi računovodstveni postupak revalorizacije (s uključenim knjiženjem učinaka), u slučaju primjene zaštitne kamate dolazi do »deformacije« bilance u obliku podcijenjene imovine s jedne te kapitala s druge strane.

Rečeni problem (problem podcijenjene bilance) ne uzrokuje nikakve daljnje štetne posljedice jer nije ugrožena realna vrijednost kapitala, unatoč njegova nominalno iskazanog iznosa od 1.000 novčanih jedinica, s početka inflacijskog razdoblja. Naime, rečeni kapital ima »protustavku« u obliku zemljišta u aktivi bilance, za što bi računovođe kazali da poduzetnik ima »tihe pričuve« u bilanci. Dakle, vlasnik (ulagatelj) nije »osiromašio« početni kapital društva isplatom cjelokupne neto dobiti u iznosu od 426,80 kuna!

Je li Proračun dobio manje? Odgovor je ne, jer je dobio 20 posto realne porezne osnovice, nakon korekcije za stopu inflacije te uz

priznavanje 5 posto kamate na uloženi kapital.²⁰ Je li dobio porez od povećanja vrijednosti imovine za stopu inflacije? Nije, jer i nije došlo do realnog prirasta vrijednosti, već samo do nominalnog usklađenja stopom inflacije. Što ako je došlo do realnog prirasta dugotrajne nemonetarne imovine u bilanci (najčešće u slučaju nekretnina, zbog tržišnih kretanja), a poduzetnik ne poveća poreznu osnovicu i ne iskaže pripadajuću poreznu obvezu na realni prirast neto imovine?

Odgovor je: »Ništa!«. Naime, računovodstveni postupak iz kojega proizlazi polazna porezna osnovica identičan je metodi koja se primjenjuje za iskazivanja financijskih ulaganja (dionica), po metodi »raspoloživo za prodaju« i naknadnoj prodaji po većoj vrijednosti od »troška stjecanja«, ali i bilo koje druge vrste imovine iz bilance, kada se podcijenjena imovina »realizira«. Dakle, može se istaknuti činjenica da se sve »skrivenne« rezerve na kraju (najčešće prilikom prodaje pojedine podcijenjene imovine) realiziraju i iskažu kao prihod (dobit) i na taj način uključe u poreznu osnovicu. Prema tome, u promatranom slučaju primjene zaštitne kamate u uvjetima inflacije, osim postojanja »tihih pričuva« u bilanci, nema štetnih posljedica kojim bi se ugrozila supstancija (kapital) i izbjeglo iskazivanje porezne obveze.

Pogledajmo sada učinak zaštitne kamate u funkciji zaštite kapitala u razdoblju inflacije, u slučaju kada poduzetnik (Alfa d.d. iz primjera) ne posjeduje dugotrajnu nemonetarnu imovinu u iznosu kapitala kojoj se povećava vrijednost stopom inflacije i zadržava njena realna vrijednost.

Isplatom cjelokupne dobiti poslije poreza, u iznosu od 426,80 novčanih jedinica, kapital bi, istekom obračunskog (poreznog) razdoblja, i nadalje iznosio 1.000 novčanih jedinica, kao i na početku godine u kojoj je zabilježena inflacija od 8 posto. Proračun bi dobio iznos od 20 posto realne porezne osnovice nakon što je ulagateljima priznata zaštita od 134 novčanih jedinica. Što se dogodilo? Smanjila se realna supstancija (kapital) Alfe d.d., jer više nema »protustavku« u neiskazanoj povećanoj vrijednosti imovine u aktivi bilance koju poduzetnik, u ovom slučaju, ne posjeduje!

Dakle, u promatranom primjeru ulagatelji su, osim realne, isplatili i inflacijski dio iskazane dobiti i za taj iznos »osiromašili« početni kapital. Dakle, nisu prevarili Proračun plaćanjem manjeg poreza,

²⁰ Ne zaboravimo, porez na dobit plaća se mjesečnim predujmovima tijekom tekućeg poreznog razdoblja, na temelju porezne prijave prethodnog obračunskog razdoblja.

kako su tvrdili predlagatelji ukidanja zaštitne kamate, već su umanjili svoj ranije uloženi kapital, jasno, ako je to bio njihov interes u danim okolnostima, s jedinom razlikom da to smanjenje ne bi bilo provedeno sukladno propisanom postupku smanjenja temeljnog kapitala i iskazano u sudskom registru.

Postavlja se pitanje zašto bi ulagatelji uopće isplatili cjelokupnu neto dobit, preostalu nakon plaćanja poreza uz primjenu zaštitne kamate u uvjetima inflacije, za koju znaju da se dijelom sastoji i iz inflacijske (realno nepostojeće) dobiti, te u slučaju realnog smanjenja kapitala? Dakako, moguće je iz različitih razloga, ali je ipak malo vjerojatno. Zašto? Jednostavno zbog toga jer bi, pod pretpostavkom zadržavanja obujma aktivnosti i uz nepromijenjene ostale parametre poslovanja, trebali nadomjestiti iznos smanjenja kapitala tuđim izvorima financiranja (kreditima). Naravno, to može biti i u cilju povećanja rentabilnosti uloženog kapitala radi tzv. poreznog štita na tuđe izvore.

Međutim, ako počemo od pretpostavke da je poduzetnik na početku razdoblja u kojemu je ostvarena inflacija imao optimalnu strukturu financiranja (sa stajališta sigurnosti i rentabilnosti), a želi zadržati obujam aktivnosti, zasigurno neće isplatiti inflacijsku dobit, neovisno što to formalno može. Ako će nastojati povećati obujam aktivnosti, što je imanentno normalnom poslovanju i zbog čega treba i više izvora financiranja, zasigurno neće isplatiti inflacijsku dobit, a vjerojatno će i dio realne dobiti zadržati u poslovnom ciklusu kao vlastiti izvor financiranja (kapital). Ako ovome dodamo pozitivni učinak zaštitne kamate u sljedećem poreznom razdoblju zbog veće osnovice, za pretpostaviti je da poduzetnik ima dovoljno motiva za odlaganjem isplate dobiti i njenim zadržavanjem u poslovnom ciklusu.

Što bi se dogodilo da nije bilo zaštitne kamate? Upravo ono što se njenom primjenom može izbjeći, a to je plaćanje poreza na inflacijski dio dobiti te plaćanje poreza zbog nepriznavanje realne kamate na uloženi kapital. Upravo je u razdobljima (hiper)inflacije (do zaključno 1993. godine) to bio slučaj kod brojnih hrvatskih poduzetnika, a manifestirao na način da su iskazivali dobit i plaćali porez na dobit, a istodobno »nagrizali« supstanciju! Naravno, to se događa i nakon 2000. godine, ali, na sreću, u značajno manjoj mjeri zbog razmjerno niske, »puzajuće« inflacije.

Gdje je rješenje problema koji bi se manifestirao »nagrizanjem« kapitala u uvjetima inflacije, unatoč primjeni zaštitne kamate? Držimo

da bi u sustavu zaštitne kamate, uz određivanje njene »ravnotežne« visine, moguće rješenje naznačenog problema moglo biti u tomu da se dobit poslije poreza, koja uključuje i zaštitnu kamatu s pripadajućom komponentom u visini inflacije, podijeli na realnu (koja uključuje i realnu zaštitnu kamatu) i na dio koji predstavlja naknadu kupovne moći uloženog kapitala u uvjetima inflacije. Jasno, dio »inflacijske« dobiti predstavljao bi dio vezan za temeljni kapital koji se ne bi mogao isplaćivati vlasniku i na taj način »nagrizati« supstanciju.

Mišljenja nekih autoriteta o zaštitnoj kamati

U Večernjem listu od 22. veljače 2000. godine, što znači u vrijeme rasprava o promjenama dotadašnjeg poreznog sustava i ukidanju zaštitne kamate, objavljeno je mišljenje uglednih poreznih stručnjaka, prof. dr. **Franza W. Wagnera**, profesora Sveučilišta u Tübingenu i prof. dr. **Ekkeharda Wengera**, profesora Sveučilišta u Wurzburgu. Mogu se istaknuti sljedeći naglasci njihova mišljenja:

- *... Hrvatski porezni sustav osmišljen je u očekivanju uvođenja tržišnog gospodarstva. Novi je hrvatski porezni sustav (nakon 1994. godine, istaknuo B.P.) ubrzo nakon uvođenja u njemačkom tisku nazvan »najsuvremenijim poreznim sustavom na svijetu«. U njemačkim je znanstvenim krugovima, a i u njemačkoj javnosti, dobro poznat jer je Hrvatskoj uspjelo nešto što su interesne skupine u samoj Njemačkoj dotad uspješno sprječavale. Dijelovi hrvatskog poreznog sustava preuzeti su u Italiji i Austriji. Nedavno je objavljeno da švicarski znanstvenici žele preuzeti važne dijelove hrvatskog poreznog sustava. Pozitivnijih izvješća o uzornom poreznom sustavu još nije bilo ni za jednu europsku državu.*
- *S obzirom na tako pozitivne odjeke, čini se vrlo čudnim što je u Hrvatskoj sada izrađen prijedlog zakona koji želi uništiti suvremena načela hrvatskog poreznog sustava...*
- *Da budemo posve jasni: redakcija prijedloga izmjena zakona djelo je poreznih amatera, koji još razmišljaju u starim kategorijama planske privrede i žele je nastaviti u poreznom sustavu ...*
- *Postojeći su prijedlozi izmjena čak bitno nazadovanje. Svaki će stručnjak za računovodstvo odmah zamijetiti da su formulacije manjkave ...*

- *Većina je odredaba neodređena, pogotovo zato što porezna uprava nejasnim formulacijama dobiva široke kompetencije tumačenja odredaba koje bi mogla koristiti na štetu građana ...*

U Večernjem listu od 08. studenoga 2000. godine, prof. dr. **Manfred Rose** sa Sveučilišta u Heidelbergu, glavni autor dotadašnjeg hrvatskog poreznog sustava, komentirao je najavljenju reformu poreznih zakona na sljedeći način:

- *... U svakom tržišnom gospodarstvu zaštitna kamata sastoji se od realne kamate plus inflacijska stopa. Ja ovaj prijedlog novih hrvatskih vlasti ne razumijem. U Europi je realna kamata oko 3 %. Da se i u Hrvatskoj predlaže 3 % zaštitne kamate plus inflacija, to bi možda još bilo prihvatljivo. Dobitak treba očistiti od dijela koji otpada na inflaciju.*
- *... Recimo da je dividenda 11,2 %, koliko je iznosila zaštitna kamata, po sadašnjim propisima ne nastaje porezna obveza. Po novim propisima sada se razlika između 11,2 % i 3,5 % oporezuje s 15 %. (To je bilo uz prijedlog zaštitne kamate od 3,5 % bez revalorizacije za stopu inflacije, podcrtao B.P.). Drugim riječima, to znači da je novac uložen u banku isplativiji od novca uloženog u poduzeće. Pa to je izobličavanje odnosa na tržištu kapitala, i to jednostavno nema nikakve veze s tržišnim gospodarstvom. ... Mnoge vlade čine slične pogreške, pa čak i u Njemačkoj. Političari kao da su amputirani od bilo kakvog ekonomskog razumijevanja i sagledavanja. U razvijenim gospodarstvima takva se izobličjenja znatno lakše podnose nego u nerazvijenim gospodarstvima. U nacionalnoj ekonomiji, kakva je hrvatska, takvi negativni učinci bitno su izraženiji.*
- *Poduzetnici će vaditi svoj novac iz poduzeća i odmah ga trošiti kako bi na taj način uštedjeli na porezu. To ih ne motivira da otvaraju nova radna mjesta nego jednostavno mogu kupovati vrijednosnice. Znači, to uopće neće dovesti do željenog ishoda – većih ulaganja.*
- *Pretpostavljam da se time htjelo prikazati na međunarodnoj razini kako je u Hrvatskoj niska stopa poreza na dobitak. A to znači da nitko nije bio u stanju da upozna međunarodnu financijsku javnost s hrvatskim poreznim sustavom. ...*

Nadalje, dr. sc. Guste Santini u svome radu »Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva« ističe:²¹

21 Santini, G. (2007) *Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva*. Zagreb: Rifin.

... Mislio sam, a i danas mislim, da je zaštitna kamata na kapital odlično ekonomsko rješenje. Pritom ne branim iznos zaštitne kamate iznad zaštite kapitala. Upravo manipulacijom zaštitne stope ekonomska je politika mogla dobiti snažan instrument, što je izuzetno važno ako se ima u vidu da otvorene zemlje zapravo, u velikoj mjeri, eliminiraju monetarnu i tečajnu politiku (to posebno vrijedi za nerazvijene zemlje)... (str. 159.).

I dalje: *...Zaštitna kamata, posebno manipulacija njezine veličine iznad stope povećanja cijena, izravno smanjuje rizike i povećava učinkovitost investicija. Ne treba zaboraviti da zaštitna kamata aktualizira institut gubitka kao dio poslovne strategije gospodarskog subjekta. Drugim riječima, zaštitna kamata na kapital umanjuje tržišne i ine deformacije karakteristične za zemlju u tranziciji kao što je to Hrvatska. (str. 213.).*

Što se dogodilo nakon ukidanja zaštitne kamate?

Događanja nakon provedene reforme poreznog sustava i ukidanja zaštitne kamate potvrdila su, nažalost, očekivanja ranije spomenutih poreznih autoriteta. Na primjer, uvedeno oporezivanje danih pozajmica vlastitom poduzeću dovelo je (razumljivo) do »izvlačenja« zadržane dobiti i njene alokacije u poslovnim bankama po vrijedećim kamatnim stopama na oročene depozite. Taj isti novac, koji je mogao biti pozajmica svom poduzeću s »normalnom« kamatom (bez posrednika), banka je vraćala poduzetniku u obliku kredita uz, naravno, veću kamatnu stopu koja je bila porezno priznata!

Dakle, poduzetnik (kao rezultat uvođenja nedovoljno promišljenog poreza na kamate) koristi skuplje izvore financiranja koji su porezno priznati, zbog čega ima veće troškove, što znači manju dobit i, logično, iskazuje manji porez na dobit. Jasno je da je u ovome »stimulativnom« sustavu izgubio ne samo poduzetnik već i Proračun i to preko manjeg poreza na dobit! Tko je zaradio? Naravno, banka i to bez ikakva rizika, jer je novčani depozit poduzetnika (vlasnika) kao fizičke osobe u cijelosti pokrivaio iznos odobrenog kredita po većoj kamatnoj stopi! Ozbiljnost ovakvog rješenja posebno dolazi do izražaja kada se zna tko drži gotovo cjelokupni hrvatski bankarski sustav, odnosno tko ima koristi od tako »servirane« mogućnosti ekstra zarade.

Slično se dogodilo s financiranjem hrvatskih poduzetnika iz inozemstva od »nebankarskih« subjekata, najčešće od strane njihovih inozemnih osnivača (matica) koji im odobravaju zajmove, umjesto da su ta sredstva ulagali kao kapital na koji bi im trebalo priznati razumnu zaštitnu kamatu. Ovo je detaljnije opisano u odjeljku priloga pod nazivom: »Zašto je zaštitna kamata opravdana?«.

Što je rezultat? Rezultat svega je, između ostalog, nedovoljan prirast vlastitog kapitala u bilancama hrvatskih poduzetnika u odnosu na ostale izvore financiranja, posebice iz inozemstva od »nebankarskih« vjerovnika. Prema podacima FINA-e o financijskom poslovanju, u razdoblju od 2001. do 2007. godine, ukupni kapital hrvatskih poduzetnika povećan je za svega **42** posto, uz prosječni godišnji rast **6** posto.²²

Istodobno, ukupne obveze (zaduženost) hrvatskih poduzetnika, u razdoblju od 2001. do 2007. godine, povećane su za čak 139 posto, uz prosječni godišnji rast od gotovo **16** posto! Dakle, prosječni rast ukupne zaduženosti, u razdoblju od 2001. do 2007. godine, rastao je gotovo tri puta brže od rasta vlastitog kapitala!

Rečeni nominalni rast kapitala, uz gotovo trostruko brži rast obveza, doveo je do smanjenja stupnja samofinanciranja (učesća kapitala u izvorima financiranja) s 55,8 posto krajem 2001., na svega 42,9 posto krajem 2007. godine (za čak 23,2 posto!), i to uz kontinuirano smanjenje u cijelom promatranom razdoblju te uz očekivani daljnji pad!

Međutim, za ocjenu zabilježenog prirasta ukupnog kapitala hrvatskih poduzetnika od 2001. do 2007. godine (razdoblje bez zaštitne kamate) za ukupno 42 posto, potrebno je isključiti tekući financijski rezultat (dobit, odnosno gubitak poslije poreza).²³ U promatranom razdoblju iskazana je konsolidirana neto dobit (dobit poslije poreza umanjena za iskazane gubitke poslije poreza) u iznosu od 95.165 mil. kuna. Dakle, ako od ukupnog kapitala krajem 2007. godine, u iznosu od 421.812 mil. kuna, oduzmemo kapital krajem 2001. godine, u iznosu od 297.850 mil. kuna te rezultat umanjimo za konsolidiranu neto

22 Prilikom interpretacije nominalnog rasta kapitala od prosječno 6 % godišnje valja uzeti u obzir rast inflacije po prosječnoj stopi od 2,6 % godišnje. Osim toga, u promatranom je razdoblju, ukupni broj poduzetnika rastao po stopi od oko 7 % godišnje!

23 Za usporedbu (i ocjenu) s kretanjem ukupnog kapitala u razdoblju primjene zaštitne kamate (od 1994. do 2000. godine), s promjenom kapitala nakon 2001. godine, valja uzeti u obzir da je u svim godinama, do 2000. godine, iskazivan konsolidirani gubitak (smanjenje kapitala) koji je u cijelom promatranom razdoblju iznosio čak 27.423 mil. kuna! Dakle, ukupni se kapital u razdoblju primjene zaštitne kamate nije »dovoljno« povećao, ne zbog neodgovarajućeg instrumenta stimulacije ulaganja, nego zbog tekućeg gubitka koji je kontinuirano kroz sedam godina »nagriza« supstanciju (kapital)!

dobit od 95.165 mil. kuna, dobit ćemo ukupni nominalni prirast kapitala za cijelo razdoblje od svega 28.797 mil. kuna ili za 9,7 posto!

Dakle, »argument« za ukidanje zaštitne kamate, »jer se ukupni kapital hrvatskih poduzetnika nije dovoljno povećao«, bio je potpuno promašen. Ne bi li navedeni pokazatelji trebali ukazivati na stanje kojega valja mijenjati, između ostalog, i instrumentima poreznog sustava?

Zaključak

U prilogu smo nastojali pokazati različite aspekte primjene zaštitne kamate u postupku utvrđivanja porezne osnovice poreza na dobit. Pritom je prikazan učinak zaštitne kamate kao realne kamate kojom se izjednačava porezni status učinka ulaganja u poduzetnički ciklus s prihodom od kamata na štednju koje se kod nas još uvijek ne oporezuju. Posebno je prikazan učinak zaštitne kamate na zaštiti supstancije (kapitala) u uvjetima inflacije.

Zaključno bismo mogli istaknuti da je zaštitna kamata dobar instrument poreznog sustava, jer:

- 1. utječe na ujednačavanje realnog poreznog tereta preko valorizacije uloženog kapitala u poduzetničku aktivnost, čime se ostvaruje načelo pravednosti**
- 2. stimulira ulaganja u poduzetničku aktivnost, a destimulira »izvlačenje« kapitala, potrošnju i »rentijersku djelatnost«**
- 3. destimulira financiranje poduzeća u obliku tuđih izvora (zaduživanje), posebice zajmova primljenih od svojih vlasnika iz inozemstva i na taj način transferira dobit u inozemstvo, u obliku porezno dopustivih kamata**
- 4. štiti supstanciju (uloženi kapital) od oporezivanja u uvjetima inflacije.**

S obzirom na tekuću inflaciju, koja nije samo hrvatsko obilježje u 2008. godini,²⁴ porezna vlast trebala bi žurno »doraditi« porezni sustav kako bi se izbjeglo oporezivanje inflacijske dobiti. Između

²⁴ Prema stanju polovicom 2008. godine, inflacija u Euro-zoni iznosila je oko 4 % godišnje.

ostalog, trebalo bi propisati u kojim bi se uvjetima (uz koju stopu inflacije) trebalo provoditi revalorizaciju i na koji način.²⁵

Mi se zalažemo za uvođenje sustava zaštitne kamate kojim bi se ostvarili svi pozitivni učinci i komparativne prednosti koje ona ima te osigurala odgovarajuća (»pravedna«) zaštita uloženog kapitala od inflacije. Porezni stručnjaci sjećaju kako su poduzetnici (posebice inozemni) polovicom 90-ih, kada bi im se prezentirao sustav zaštitne kamate, bili gotovo oduševljeni jer se radilo o originalnom, stimulativnom i »pravednom« instrumentu poreznog sustava.

Držimo da bi novi (dorađeni) porezni sustav mogao uključivati sljedeće mjere:

- a) uvesti zaštitnu kamatu u visini prosječne kamate na štednju, oročenu na jednu godinu kod referentnih hrvatskih poslovnih banaka (do razdoblja kada će i ove kamate podlijegati porezu)
- b) zaštititi inflacijski dio dobiti poslije poreza (nakon priznavanja zaštitne kamate) od isplate vlasnicima i »izvlačenja« iz poduzetničke djelatnosti
- c) povećati postojeću nominalnu stopu poreza na dobit s 20 posto na onu koja bi rezultirala jednakim poreznim prihodima u Proračunu, zbog uvođenja zaštitne kamate i diferenciranja poreznog tereta (ako nema »prostora« za ukupno smanjenje poreza na dobit)
- d) razraditi model revalorizacije, neovisno o visini stope tekuće inflacije, kojim će se zaštititi supstancija (kapital) od oporezivanja i »nagrizanja« inflacijom
- e) zaustaviti odljev dobiti u inozemstvo u obliku kamata na zajmove samih vlasnika koji su, zapravo, trajni izvori financiranja (zamjena za kapital), određivanjem nove kamatne stope za porezno priznate rashode na ove zajmove, a time i smanjivanje porezne osnovice poreza na dobit.²⁶

²⁵ Držimo da bi ovo trebalo biti u nadležnosti Odbora za standarde financijskog izvještavanje (OSFI-a) koji bi se trebao žurno očitovati, a svakako prije isteka tekuće (inflacijske), 2008. godine. Podsjećamo da je odredbama Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja (MSFI-a), kao i Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja (HSFI-a), u Hrvatskoj predviđen financijski koncept očuvanja kapitala, koji zahtijeva zaštitu uloženog kapitala.

²⁶ Za ovu mjeru ne treba mijenjati postojeće porezne propise, jer je odredbom iz čl. 14. st. 3. Zakona o porezu na dobit (NN, 177/04, 90/05, 57/06) predviđena nadležnost ministra financija da odredi visinu kamata na zajmove između povezanih osoba. Međutim, prema odredbi iz čl. 37. st.1. Pravilnika o porezu na dobit (NN, 95/05, 133/07), ako se to ne učini prije početka poreznog razdoblja, primjenjuje se eskontna stopa HNB-a!

Uz rečeno, držimo da ne bi trebalo bježati ni od radikalnijih rješenja. Na primjer, zašto se zadržana dobit ne bi u cijelosti oslobodila poreza na dobit, barem za neko razdoblje, što nije nepoznat model u nekim poreznim sustavima zemalja koje žele postići veća ulaganja u poduzetništvo, s nizom pozitivnih multiplikativnih učinaka. Pritom bi se moglo odrediti da se porez plaća samo na isplaćenu dobit, čime bi se snažno stimulirao dotok »svježeg« kapitala, kao i reinvestiranje ostvarene dobiti, a time jačanje izvora financiranja vlastitim sredstvima, uz istodobno smanjivanje zaduženosti.²⁷

Za temu ovoga priloga, držimo važnim citirati i sljedeće razmišljanje, kojem se u cijelosti priklanjamo: *Ukinuće poreza na dobit ne otvara samo mogućnost poduzetnicima da jedan dio od države prepuštene dobiti reinvestiraju.*

... Ne samo da će poduzetnik nakon tako velikoga rasta povrata na kapital vjerojatno jedan dio tako prepuštene dobiti reinvestirati, nego će mogućnost veće zarade privući kapital novih domaćih i inozemnih poduzetnika. Povećani ROE privlači dodatni kapital, koji stvara povećanu potražnju za radom, a povećana potražnja za radom smanjuje nezaposlenost i podiže razinu plaća te općenito dolazi do rasta blagostanja i životnog standarda.²⁸

Zaključimo: sa stajališta teme ovoga priloga, u bilo kojem modelu oporezivanja trebalo bi, neovisno o visini porezne stope, osigurati da porezna osnovica bude realizirani **realni prirast kapitala** (neto imovine) u poreznom razdoblju. Osim toga, ukupni porezni teret trebao bi biti **pravedno raspoređen** na porezne obveznike, sa stajališta priznavanja oportunitetnog troška njihova uloženog vlastitog kapitala, što se postiže realnom zaštitnom kamatom.

Summary

This paper deals with the role and importance of the protective rate as an important instrument of the system of taxing entrepreneur profit in the period from 1994 to 2000, and with the consequences of abolishing it in 2001. In the first part the author reminds of the

²⁷ Ukupna zaduženost Hrvatske, polovicom 2008. godine, kojoj veliki »doprinos« daju i poduzetnici, vrlo je blizu »opasne« granice od 90 % BDP-a!

²⁸ Zgombić, H. (2007) »Politika i porezi – Priča o potrazi za boljim životom«. Zagreb: Zgombić&Partneri, str. 17.

characteristic stages in the transformation of the Croatian system of taxing entrepreneur profit over the past fifteen years, from the point of view of the nominal tax rate on one hand, and from the point of view of applying the protective rate on the other. Furthermore, the key characteristics of the protective rate are described: as protection of substance (capital) under the conditions of inflation, what is especially topical in the current year, 2008, and as a factor of new investment stimulation.

This paper argues that the use of the protective rate was justified, and is critical about the «arguments» of those who proposed to abolish it in late 2000. It is especially emphasized that it is not argued in favour of the protective rate because of the nominal profit tax rate and total tax burden of Croatian entrepreneurs, but in order to achieve the fairness principle in taxation, from the standpoint of recognizing the «*own capital expense*» on one hand, and in order to stimulate larger capital investments on the other.

It is especially pointed to some direct consequences of abolishing the protective rate which refer to the downward trend of the financing structure of Croatian entrepreneurs from 2001 on, with a special reference to the ways of financing Croatian enterprise owned by nonresidents. Besides, due to the lack of capital revalorization over the last fifteen years, with a «crawling» inflation, and with the inflation expected in the current year, 2008, it is pointed to the need for the Croatian Board for Financial Reports Standards (OSFI) to make a statement with regard to the forming and applying an appropriate model of substance (capital) protection.

Key words: protective rate, protective rate and inflation, protection of capital and inflation, protective rate and profit tax, protective rate and investment stimulation

Literatura:

Brkanić, V.: Porezna reforma – korak naprijed ili ... *Računovodstvo, revizija i financije br. 12/2000.*

Brkanić, V.: Primjena novih poreznih zakona u 2000. i na početku 2001. godine. *Računovodstvo, revizija i financije br. 10/2000.*

Informacija o osnovnim financijskim rezultatima poduzetnika Republike Hrvatske od 2001. do 2007. godine. Financijska agencija.

Kesner-Škreb, M.: Što s porezima u Hrvatskoj? Porezno opterećenje, oporezivanje dohotka, dobiti i imovine. *Newsletter br. 32., rujan 2007.* Institut za javne financije.

Mijatović, N: Trendovi u oporezivanju na području Europske unije. *Računovodstvo, revizija i financije br. 9/2008.*

Parać, B.: Olakšicom po poduzetniku. *Banka br. 10/2000.*

Parać, B.: Kamate kao oporezivi dohodak u 2001. godini. *Računovodstvo, revizija i financije br. 12/2000.*

Parać, B.: Oporezivanje poduzetničke dobiti – kako braniti neobranjivo. *Računovodstvo, revizija i financije br. 1/2001.*

Parać, B.: Imamo problem, gospodo. *Banka br. 4/2002.*

Parać, B.: Ubitačne olakšice. *Banka br. 4/2002.*

Parać, B. i Santini, G. (2003.) Zaštitna kamata – Zašto smo pogriješili? Zbornik radova sa znanstvenog skupa HAZU *Promjene u sustavu javnih prihoda.* Zagreb: HAZU.

Pravilnik o porezu na dobit (NN, 95/05, 133/07).

Santini, G. (2007.) *Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva.* Zagreb: Rifin.

Spajić, F.: Financijski učinci zaštitne kamate u poreznom sustavu Hrvatske – Argumenti za i protiv. *Gospodarska politika Hrvatske – Što i kako u 2001.*

Zakon o porezu na dobit (NN, 177/04, 90/05, 57/06).

Zgombić, H.: Sporna pitanja iz reforme poreznog sustava – nove zapreke ulaganjima. *Banka br. 11/2000.*

Zgombić, H. (2007.) *Politika i porezi – Priča o potrazi za boljim životom.* Zagreb: Zgombić&Partneri.